JOANNA HOBOT-MARCINEK

STARA BABA I GOETHE

Doświadczenie i transgresja starości

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Stary Poeta i Stara Dionizyjska Baba (łac. *anus ebria*) – to postaci, które sytuują się na dwóch przeciwległych biegunach kulturowych modeli obrazowania oraz przeżywania sędziwego wieku, uchylania zasłony śmierci i przejścia w zaświaty. Tymczasem dla Tadeusza Różewicza, Czesława Miłosza i Jarosława Iwaszkiewicza figura zbuntowanej przeciw śmierci starki staje się literackim tematem, a nawet – zapomnianym, choć archetypicznym – konkurencyjnym względem społecznie preferowanych, wzorcem przeżywania podeszłego wieku. Wspomniani twórcy, zmagający się z doświadczeniem obcości i destrukcji własnego ciała oraz bliską perspektywą jak najbardziej jednostkowej i indywidualnej śmierci, tworzą przekorne i zarazem wnikliwe literackie „auto-portrety" własnej starości, dokonując w swych seniliach transgresji obrazu-kliszy Starego Poety. Na swą przewodniczkę wybierają właśnie Dionizyjską Babę, która w ich oczach staje się rywalką usankcjonowanych przez kulturę postaci „wielkich starców", takich jak Tołstoj czy Goethe. Za jej przykładem czcigodnemu, poddanemu kulturowemu liftingowi, obliczu starości nadają bakchiczny, syleniczny i zarazem błazeński uśmiech – niekiedy wesoły, niekiedy żałosny, ale zawsze poszukujący eschatologii ostatecznej w upojeniu życiem.

„Wnikliwe, erudycyjne studium toposu starości, wyróżniające się oryginalnością i przygotowane z filologiczną kompetencją".

Z recenzji dr hab. Anny Pilch, prof. UJ

Joanna Hobot-Marcinek (ur. 1969) – literaturoznawca, metodyk, teatrolog, autorka książki *Gra z cenzurą w poezji Nowej Fali 1968–1976* oraz współautorka książki *Stara rebeliantka. Studia nad semantyką obrazu*, pracownik Wydziału Polonistyki UJ.

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
JAGIELLOŃSKIEGO

www.wuj.pl

ISBN 978-83-233-3271-8

9 788323 332718

Spis treści

Wstęp ... 7

Antyczna protoplastka. *Graus oinophoros* – „starucha pełna wina" ... 17
Stara Baba i Goethe ... 19
Starzy rebelianci ... 25
Erlebnis i *Erfahrung* starości ... 30

Część I Starzy Mistrzowie

Rozdział I Różewicz i Hipopotamy Kultury ... 41

Stary Tołstoj – Starych Poetów. Różewicz – Tołstoj – Staff ... 41
„Niepóźny" wnuk ... 52
„W powijakach starości" ... 59
„Ich sterbe" ... 63
„Czas umierać" ... 68
Piesek przydrożny i pasterze umarłych ... 72
Winterreise ... 78
Szarada starości ... 83
Śmieszny staruszek? ... 90
Poeta emeritus i Ojcowie kościoła poezji ... 100
Poeta emeritus w *maison de retraite* ... 105
„Dziurka w absolucie". Różewicz – Miłosz ... 108
„Poeta chmur" – „poeta śmietników". Różewicz – Miłosz ... 112

Rozdział II Czesław Miłosz „Jak przeszedłem ten most?" ... 117

Stary Faust w Ogrodzie Ziemskich Rozkoszy ... 128
Nauczyciele starości, czyli Goethe i inni ... 133
„Utratą włosów i zębów pobity" ... 140
Po ... 147
Traktat teologiczny ... 152
Orfejski piewca ... 153
Jasności promieniste ... 158
Mistrz mego rzemiosła ... 165

Rozdział III Jarosław Iwaszkiewicz. Autobiografia starości ... 171

Dionizje ... 175
„Stara sucia" – „zachwycone zwierzę" ... 179
Goethe, Tołstoj i paradoks starości ... 183

„Jak ten Tołstoj znał życie... I śmierć" ... 188
„Niedokochanie świata" ... 189
Sérénité ... 197
Młodość – starość ... 207
Jeńcy ... 209
Czy to już wszystko? ... 216
Szkoła starości ... 217
Wrota śmierci ... 223
Jutro żniwa ... 225

Część II Stara Sylenis

Rozdział IV Dionizyjska Baba ... 237

„Raskolnikow uderza siekierą" ... 243
„Lubię stare kobiety" ... 247
Źródło młodości ... 250
„Piję późne wino" ... 253
„Szczęśliwa jak hipopotam" ... 258
„A ja cię, synku rodziłam na wieczne konanie / A ja cię synku chowałam na ciężkie odpoczywanie" ... 260
„Dziecko to ja" ... 261
Stary Sokrates – Stara Baubo ... 264
„Wciągnę go w siebie" ... 266
„Na pohybel szczawiom!" ... 268
„Nigdy jeszcze tak władczy nie wydał się Eros" ... 273
„Pragniesz płomień wydobyć ze zgasłej pochodni" ... 276
„Ciągle coś dźwigam, jak ten tragarz stary: / Ciebie przygniotą już milsze ciężary" ... 279
„Stary lubieżny dziadu pora tobie do grobu" ... 280
„Szalona starość" ... 285
„Wie eine Mädchen" ... 287
Oszukana ... 288
Pergamońscy barbarzyńcy ... 290
Omofagia ... 292
„Stara Ofelia" ... 293

Zakończenie: Metamorfozy starości – próba podsumowania ... 299

Bibliografia ... 315

Indeks ... 327